

מצוות בעת צרה

הרב ארי דוד קאהן

1. שולחן ערוך יורה דעה הלכות נדרים סימן רג

איזה נדרים משובחים ואיזה הם מגונים, ובו ז' סעיפים.
סעיף א-אל תהי רגיל בנדרים. כל הנודר, אף <א> ע"פ שמקיימו, נקרא רשע א] ונקרא חוטא.

סעיף ב-ב] איחר אדם נדרו, א <ב> פנקסו נפתחת.

סעיף ג-הנודר, כאילו בונה במה בשעת איסור הבמות; והמקיימו, כאילו הקריב עליה קרבן, שטוב יותר שישאל על נדרו. ב ג] והני מילי בשאר נדרים, אבל נדרי הקדש מצוה לקיימן. ולא ישאל עליהם אלא מדוחק ג [ד] <ג> וכן אם נשבע על איזה דבר, לא ישאל עליו אלא מדוחק) (מרדכי פ"ג דשבועות בשם מוהר"ם וע"פ עב"י ס"ס ר"ל).

סעיף ד-ה] צריך לזהר שלא ידור שום דבר, ו] ואפילו צדקה אין טוב לידור; אלא אם ישנו בידו, יתן מיד; ואם לאו, <ד> לא ידור עד שיהיה לו. ואם פוסקים צדקה וצריך לפסוק עמהם, ד (א) יאמר: בלא נדר.

סעיף ה-ז] בעת צרה מותר לנדור.

סעיף ו-ה] האומר: אשנה פרק זה, וירא שמא יתרשל בדבר, ה שרי ליה (ב) למנדר לזרוזי נפשיה. וכן אם ירא שיתקפו יצרו ויעבור על איזו מצוה ממצוות לא תעשה, או יתרשל מקיום מצוות עשה, ו מצוה ליטבע ולנדור כדי לזרז עצמו.

2. בראשית רבה (וילנא) פרשת ויצא פרשה ע סימן א

וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי וגוי ונתן לי לחם לאכול, כתיב (תהלים סו) אשר פצו שפתי ודבר פי בצר לי, א"ר יצחק הבבלי ודבר פי בצר לי שנדר מצוה בעת צרתו, מהו לאמר לאמר לדורות כדי שיהיו נודרים בעת צרתו, יעקב פתח בנדר תחלה לפיכך כל מי שהוא נודר לא יהיה תולה את הנדר אלא בו,

3. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף טז עמוד ב

ואמר רבי יצחק: שלשה דברים מזכירין עונותיו של אדם, אלו הן: קיר נטוי, ועיון תפלה, ומוסר דין על חבריו.

4. רש"י מסכת ראש השנה דף טז עמוד ב

ועיון תפילה - סומך על תפילתו שתהא נשמעת ומתאמץ לכוין לבו.

5. תוספות מסכת ברכות דף לב עמוד ב

כל המאריך בתפלתו ומעיין בה - פירוש שמצפה שתבא בקשתו לפי שכוון בתפלתו. תימה דהכא משמע דעיון תפלה לאו מעליותא הוא וכן משמע פ' הרואה (לקמן דף נה.) ג' דברים מזכירין עונותיו של אדם וקאמר עיון תפלה. ולא כן משמע בפ' מפנין (שבת דף קכז.) דקאמר אדם אוכל פירותיהן בעוה"ז וקא חשיב עיון תפלה אלמא מעליותא הוא וכן משמע בגט פשוט (ב"ב דף קסד:) דקאמר משלשה דברים אין אדם ניצול בכל יום וקאמר עיון תפלה פירוש שאין אדם מעיין בה אם כן משמע שהוא טוב וי"ל דתרי עיון תפלה יש עיון תפלה דהכא המצפה שתבא בקשתו ועיון תפלה דהתם שמכוין את לבו לתפלה.

6. תוספות רא"ש על שבת דף קיח/ב

עיון תפילה, פירוש כונת הלב וכההיא דפרק מפנין אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה עיון תפילה אבל עיון תפלה האמור בברכות המעיין בתפילתו סוף בא לידי כאב לב, וכן שלשה דברים מזכירים עונותיו של אדם עיון תפלה היינו שמצפה שיבא בקשתו שסבור

שתפלתו נשמעת, והא דאמרינן בפרק גט פשוט שלשה דברים אין אדם ניצול מהם בכל יום
עיון תפלה פירושו כי הך דהכא כלומר שאינו מדקדק לכוין בתפלתו,

7. ערוך השולחן אורח חיים סימן צה סעיף ו

ואחר כל הכונות אל יחשוב אדם בדעתו שראוי הוא שיעשה הקב"ה בקשתו כיון שכיוונתי
בתפילתי דאדרבא עי"ז מזכירים עונותיו של אדם שעל ידי כך מפשפשין במעשיו לומר זה
בוטח בזכותו כי חובות הקב"ה על האדם לא יספר מרוב אלא יחשוב שיעשה הקב"ה בחסדו
ויאמר בלבו מי אני דל ונבזה בא לבקש מאת מלך מלכי המלכים הקב"ה אם לא מרוב חסדו
שהוא יתברך מתנהג בהם עם בריותיו ואז יקובל תפלתו:

8. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף ד עמוד א

אמר לו רבי יצחק: רבי, מטונך! די להון מהקרבין ניוחחין לאלה שמיא ומצלין לחיי מלכא
ובנוהי. - ומאן דעבד הכי לאו מעליותא היא? והתניא: האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיו
בני, ובשביל שאזכה בה לחיי העולם הבא - הרי זה צדיק גמור! - לא קשיא; כאן - בישראל,
כאן - בנכרים.

9. רש"י מסכת ראש השנה דף ד עמוד א

הרי זה צדיק גמור - אם רגיל בכך.

כאן בישראל - שלבו לשמים, ואם מריעין לו בחייו - אינו קורא לו תגר, אלא תולה היסורין
בעונו, אבל נכרי אם אין מטיבין לו כגמולו קורא תגר.

10. תלמוד בבלי מסכת תענית דף ט עמוד א

+דברים י"ד+ עשר תעשר - עשר בשביל שתתעשר. אשכחיה רבי יוחנן לינוקא דריש לקיש,
אמר ליה: אימא לי פסוקיך! - אמר ליה: עשר תעשר. אמר ליה: ומאי עשר תעשר? - אמר
ליה: עשר בשביל שתתעשר. - אמר ליה: מנא לך? - אמר ליה: זיל נסי. - אמר ליה: ומי שרי
לנסוייה להקדוש ברוך הוא? והכתיב +דברים ו'+ לא תנסו את ה'! - אמר ליה: הכי אמר רבי
הושעיא: חוץ מזו, שנאמר +מלאכי ג'+ הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי
ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקתי לכם ברכה עד
בלי די, מאי עד בלי די?

11. שולחן ערוך יורה דעה סימן רמז סעיף ד

[ו] הצדקה דוחה את הגזירות הקשות, ב וברעב תציל ממות, כמו שאירע לצרפית. הגה: [ז] והיא
מעשרת, ואסור לנסות הקב"ה ג כי אם (א) בדבר זה, שנאמר: ובחנוני נא בזאת וגו' (מלאכי ג,
י). (טור מגמרא פ"ק דתענית). וי"א דוקא (ב) בנתינת מעשר מותר לנסות הקב"ה, אבל לא
בשאר צדקה (ב"י דכך משמע מש"ס שם).

12. ש"ך יורה דעה סימן רמז

ג כי אם בדבר זה - שודאי יבוא כמו שאמרו חז"ל עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר:

13. פתחי תשובה יורה דעה סימן רמז ס"ק א

(א) בדבר זה - עיין בספר משנת חכמים הל' יסוה"ת דף י"ז ע"א שכתב דהא דשרי לנסות
במעוץ מעשר היינו אם עושה ע"מ להתעשר אבל בשביל טובה אחרת כמו בשביל שיחיו בניו
וכדומה אסור לנסות ע"ש. ועיין בזה בספר פרשת דרכים בדרך האתרים דרוש ג':

14. פתחי תשובה יורה דעה סימן רמז ס"ק ב

(ב) בנתינת מעשר - עיין בשאילת יעב"ץ ח"א סימן ג' שהשיג על הרמ"א דמדבריו משמע
דבמעשר כספים דנהוג עלמא האידנא קאי ובאמת ז"א שלא נאמר זה על מעשר כספים דלא
שרי לנסויי ביה דאינו אלא צדקה ע"ש וכ"כ הגאון בעל של"ה והוא בדפוס א"ד דף רמ"ב

דדוקא במעשר תבואה הוא דשרי לנסות אבל לא במעשר כספים ע"ש וכן הסכים בספר משנת חכמים הלכות יסודי התורה דף י"ז ע"א ע"ש:

15. שולחן ערוך יורה דעה סימן רמו

ומי שא"א לו ללמוד, מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני הטרדות שיש לו, יספיק לאחרים הלומדים. הגה: ותחשב לו כאילו לומד בעצמו (טור). ח] ויכול אדם להתנות עם חבירו שהוא יעסוק בתורה והוא ימציא לו פרנסה ב ויחלוק עמו השכר, ג אבל <א> אם כבר עסק בתורה אינו יכול למכור לו (ג) חלקו בשביל ממון שיתנו לו. (תא"ו נתיב ב' מש"ס דסוטה).

16. ש"ך יורה דעה סימן רמו ס"ק ב

ב ויחלוק עמו בשכר - כלומר שכר תורה ושכר מה שירויה זה יהיה בין שניהם ביחד:

17. שו"ת משיב דבר חלק ג סימן יד ב"ה לטבריא תוב"ב.

אחד שהי' נודע לאדם גדול מאחיו. מכר חצי זכותיו ומצותיו בסך גדול עשרים ושנים אלף רוביל. לאיש עשיר הולך בתומו וחפץ במצותיו מאד. וקיבל המוכר מחצית הכסף ועד ששילם מחצית השני הלך לחכם גדול ושאל בחלום והשיבו לו כי אותו המוכר אינו מצוין למעלה כ"כ ואינו אלא כא' מישראל. ואחר ששמע אותו עשיר כזה ביקש לחזור בו ותבע מעות שנתן. והמוכר תובע חציו השני. והגיעו לשאול הדין עם מי וגם אם עיקר הקנין הוא דבר שיש בו ממש. וה' יאיר עיני:

אחר שכן יש לנו לבאר הא דאיתא בהגהת רמ"א יו"ד (סי' רמ"ו) דאפשר להתנות עם חברו שהוא יעסוק בתורה והוא ימציא לו פרנסה ויחלוק עמו בשכר. דדוקא במה שממציא לו מנוחה שיהי' יכול לעסוק בתורה וכמו שבארנו לעיל הא דשמעון אחי עזרי' ויוחנן דבי רבי. אבל מה שכבר למד וה"ה מה שילמוד בלי המצאת פרנסה שלו ודאי אין לו ענין. ונוסף דבר דמש"ה לא נאמר זה הדין אלא בעוסק בתורה ולא בשארי מצות. שיתנה עמו שהוא ימציא לו מצוה שלא הי' אפשר לקיימו בתנאי שיחלוק עמו בשכר. דבשאר מצוה אפילו לא יתנה עמו כבר שנינו (במכות פ"א) שהמסייע לבעלי מצות כעושה המצוה. משא"כ מלימוד תורה כבר בארנו לעיל עפ"י ג' ברכות (דף ל"ד) שאין המסייע ללמוד דומה ללומד עצמו. בזה מהני תנאי שיחלוק עמו בשוה. ובאמת מורידין מעט את כבוד העוסק בתורה ומגביהין כבוד המסייע לו עד שישבו יחדיו בישיבה של מעלה ויתענגו מזיו השכינה. וכבר מצינו דוגמא לדבר בעוה"ז בתענית (דף כ"ב) דמיעטו בכבוד רבא מעונג שלמא ממתבתא דרקיעא כראוי למעלת רבא משום דמיגן אכולי כרכא. ה"נ בשביל שהתנה עם המסייעו והעלהו יותר מן הראוי לו משפילין לו בכדי שיהי' שוין בישיבתם. וה' יאיר עינינו ויזכנו למה שעין לא ראתה:

18. שו"ת ציץ אליעזר חלק טו סימן לה

שותפות לגבי לימוד תורה וקיום מצוות... ולכן נקט הרמ"א בלשונו תורה לרבותא דאף בזה לא מהני מכירה על לשעבר, ומכש"כ במעשים עיי"ש, ואני מוצא סמוכים לדברי הגרש"ק ז"ל בספר מעשה חייא להרב המוסמך מוהר"ר חייא רופא ז"ל בחלק השו"ת סי' ט"ז, שכותב בתוך דבריו לבאר דודאי הזכויות שכבר עשה אין בהם דין חלוקה וכמו שאמרו בפ"ג דסוטה, ועל להבא יש דין חלוקה במצות עסק התורה כיששכר וזבולון וכשמעון אחי עזריה ולא מתורת מכר אלא מפני שהם סיבה שלמדו תורה יותר ונמצא כי הוא המעשה ועושה כי גדול המעשה מהעושה, אבל במצוה שאדם עושה ויעשה מה שייכות בה לחבירו לזכות בה, ואם מתורת שכר, שכר מצוות בהאי עלמא ליכא וכו' ומא /ומה/ דאמרינן במונע מצות עשה מבעליו דצריך לשלם י' זהובים היינו דוקא מתורת קנס דצערי' לחבריה שבטלו מעשות מ"ע =מצות עשה= שהוא ראוי לעשות, אבל לא שכר המצוה וכו' יעו"ש, ...

19. תלמוד בבלי מסכת שבועות דף טו עמוד ב

רבי יהושע בן לוי אמר להו להני קראי וגאני. היכי עביד הכי? והאמר ר' יהושע בן לוי: אסור להתרפאות בדברי תורה! להגן שאני. ואלא כי אמר אסור - דאיכא מכה, אי דאיכא מכה אסור ותו לא? והתנן: הלוחש על המכה - אין לו חלק לעולם הבא! הא איתמר עלה, א"ר יוחנן: ברוקק שנו, לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה.

20. ספר נפש הרב עמוד קמג

בגמי ר"ה (טז:), גי דברים מזכירין עונותיו של אדם, והאחד מהם – עיון תפלה. ועיי"ש בתוסי' שפי', דמיירי במתאמץ לכוון לבו, ובוטח שתהא תפילתו נשמעת. ומהאי טעמא היה רבנו מקפיד בנוסח של מי שברך לחולה שלא יאמרו – בעבור שכל הקהל מתפללים בעבורו, או בעולה לתורה שעושה מי שברך בעד קרוביו וידידיו ואומרים – בעבור שפלוני מברך אותם, דזה ממש עיון תפילה, אלא יאמרו – בעבור שפלוני נודר צדקה בעבורם, דכל כה"ג נכלל בכלל מה שאמרו (ר"ה ד.) סלע זו לצדקה בשביל שיחיי בני וכו'. ופעם התפלל רבנו בישיבה ביום ה' במנין שלא היה רגיל להתפלל שמה, וכיבדו הגבאי בעלייה, והיה כ"כ שמח לראותו שמה, עד שבירכו במי שברך, למרות מה שהיה יום חול, ובדרך כלל אין אומרים תפילות מי שברך בחול משום טרחא דצבורא. והקפיד עליו רבנו שלא יאמר בעבור שעלה לכבוד התורה [שאף זה בבחינת לא תנסו את ד', לתבוע ברכה בעבור קיום מצוות, ורק במעשר מותר לנסות, וכמבואר כל זה בגמי' תענית (ט.)]. אלא בעבור שנדר כך וכך דולר לישיבה, ולא תפס הגבאי שיש לו לרבנו קפידא בזה [שלא לומר מי שברך אא"כ אומרים בעבור שנדר], ומרוב שמחתו אמר פעם שניי מי שברך בעד אשת רבנו, ואמר רבנו עוד הפעם שיאמר בעבור שנדר כך וכך לישיבה, שהוא מקבל על עצמו נדר נוסף, וביקש ממנו רבנו שלא יאמר עוד מי שברך, אך הגבאי הזקן עדיין לא הבין קפידת רבנו בנדון, ואמר פעם שלישית מי שברך (בעד רמ"י הישיבה והתלמידים), ואמר רבנו עוד הפעם שיאמר בעבור שנדר וכו', שהוא מקבל על עצמו נדר שלישי לישיבה...

If the rich could pay people to die for them, the poor could make a wonderful living.

Yiddish proverb